

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 338.3:314.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-28>**Драган О. І.**

доктор економічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7606-2385>

Тертична Л. І.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-2252>

Dragan Olena, Tertychna Liubov
National University of Food Technology

РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ ПРОДУКТИВНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ЗМІН СУЧАСНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Статтю присвячено дослідженню взаємозв'язку рівня продуктивності праці та демографічних процесів в Україні. Розглянуто тенденції зростання продуктивності в сучасному світі. Визначено місце України за рівнем продуктивності праці серед країн світу. Проведено співставне порівняння зміни рівня продуктивності праці в Україні в останні десятиліття. Зазначено, що демографічна ситуація в державі здійснює значний вплив на рівень продуктивності не тільки країни, але й окремих підприємств. Підкреслено, що вітчизняна економіка зіштовхується з проблемами втрати робочої сили внаслідок демографічної кризи загалом та висококваліфікованих емігрантів зокрема. Доведено, що у тривалій перспективі демографічні процеси стримуватимуть зростання рівня продуктивності праці та, відповідно, конкурентоспроможність вітчизняних підприємств.

Ключові слова: продуктивність, управління продуктивністю праці, демографічний чинник, трудова еміграція, конкурентоспроможність.

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVITY MANAGEMENT, TAKING INTO CONSIDERATION THE CHANGES IN MODERN DEMOGRAPHIC PROCESSES

The article is devoted to research for interaction in labor productivity level and demographic processes in Ukraine. It considers the essence in concept of productivity management. It emphasizes the significance of purpose oriented improvement in productivity to provide with the successful operation of national companies and stable development of the country. It grounds the choice for parameters of assessment for current level in labor productivity at different economical levels. It studies the modern situation and dynamics in labor productivity all over the world. It defines the place of Ukraine due to labor productivity labor among the countries all over the world. We performed the correlative comparison for change in labor productivity in Ukraine for recent decades with different countries. The paper mentions that the demographic situation in the state performs the significant impact on productivity level not only in the country but in some companies. The substantiated reasonability for detailed analysis of threats to demographic processes, directed to slow down the rates in labor productivity increment in Ukraine that will allow significantly increasing the efficiency of actions, being elaborated. We defined the main components of demographic factor that slow down the increase in labor productivity. It emphasizes that the national economics faces the problems on work force loss as a result from demographic crisis in general and high skilled emigrants in particular. Let's pay attention to the absence of uniform system for collection of data about labor migration in Ukraine. It was found out that the population aging in the country influences on labor productivity level not only at macro level but in some companies. It was proved that the demographic processes within the long term perspective will restrain the increase in labor productivity level and, accordingly, the competitiveness of national companies. Let's pay your attention that no clear guidelines for labor productivity management have been designed in Ukraine until now, as well as for establishment of favorable conditions for its improvement, stoppage of demographic crisis. It grounds the necessity for national companies to develop the actions to improve the labor productivity, taking into consideration the modern tendencies in demographic process, based on the best staff technologies and advanced experience of national and foreign companies.

Keywords: productivity, labor productivity management, demographic factor, labor migration, competitiveness.

JEL classification: E24, F22, J11, J24

Постановка проблеми. Питання менеджменту продуктивності є актуальними для будь-яких підприємств та держав, оскільки підвищення продуктивності було й залишається основним джерелом прогресу, реального економічного зростання, підвищення добробуту та посилення позиції країни в умовах зростаючої конкуренції. Технологічний прогрес передбачає певний рух витрачання ресурсів, при цьому питома споживання традиційних видів ресурсів, як правило, скорочується, а прогресивних – зростає. В цих умовах обсяг виробленого продукту в розрахунку на кожну людину не повинен принаймні скорочуватися. Завдання ефективного використання матеріальних та енергетичних ресурсів залишаються надзвичайно важливими, проте жива праця є пріоритетом щодо всіх інших ресурсів виробництва. Вимога зростання продуктивності зумовлюється також збільшенням чисельності населення у світі та є необхідною умовою його цивілізованого існування, зростання його добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем, пов'язаних з продуктивністю, приділяється багато уваги не тільки серед зарубіжних та вітчизняних учених і фахівців, але й серед міжнародних та національних організацій продуктивності.

В зарубіжній економічній літературі використовують два терміни, такі як «продуктивність праці» (*labour productivity*) та «продуктивність» (*productivity*), які різняться за показниками, на базі яких вони розраховуються. Поняття «продуктивність» більш широке, ніж поняття «продуктивність праці». Продуктивністю володіють усі фактори виробництва, а саме земля, праця, капітал. Показник «продуктивність» враховує економію матеріалізованої праці та використовується як показник ефективності діяльності підприємств.

На думку Д.С. Сінка, «продуктивність – це відношення між продукцією, виробленою системою, і витратами на виробництво цієї продукції. У систему вводяться витрати у формі праці (людські ресурси), капіталу (фізичні і фінансові активи), енергії, матеріалів та інформації. Ці ресурси перетворюються на продукцію. Продуктивність – це відношення кількості продукції, виробленої цією системою за даний період часу, до кількості ресурсів, спожитих для виробництва цієї продукції за той же період» [9, с. 29].

Комітет з продуктивності при Європейському агентстві з проблем продуктивності (1959 р.) зазначає, що «продуктивність – це стан розуму, ставлення до світу, яку припускає безперервне удосконалення усього властивого йому. Це – переконаність у тому, що людина може виконувати роботу сьогодні краще, ніж учора, а завтра краще, ніж сьогодні. Зрештою, продуктивність передбачає безперервність зусиль, пов'язаних із пристосуванням економічної діяльності до умов, що постійно змінюються, застосуванням нових теорій та методів» [5, с. 299].

Продуктивність праці розраховується в масштабі країни, галузей виробництва, підприємств. Так, за визначенням Міжнародної організації праці (МОП), продуктивність праці (*labour productivity*) є загальним обсягом продукції (виміряним в одиницях валового внутрішнього продукту, ВВП), виробленим на одиницю праці (виміряним в одиницях числа зайнятих або відпрацьованих годин) протягом заданого облікового періоду [11], який дає змогу оцінювати рівні витрат

праці та темпів зростання ВВП з плином часу, що надає загальну інформацію про ефективність та якість людського капіталу у виробничому процесі, включаючи інші додаткові ресурси та інновації, а також використовується у виробництві.

О.А. Грішнова визначає економічну категорію «продуктивність праці» як узагальнюючий показник «використання робочої сили, <...> що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, в цьому разі – результатів праці та її витрат» [3, с. 361].

Однак наявні в науковій літературі розробки у сфері менеджменту продуктивності, як вітчизняні, так і зарубіжні, недостатньо враховують взаємовплив продуктивності праці та демографічних процесів, що зумовлює втрату керованості процесами регулювання продуктивності праці на різних економічних рівнях.

Мета статті полягає в дослідженні стану продуктивності праці в Україні та впливу на нього демографічних чинників для подальшого вдосконалення управління нею на різних рівнях економіки.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах загострення конкуренції та глобалізації економіки, технологій, що стрімко змінюються, інформатизації та інтелектуалізації виробництва, менеджмент продуктивності слід розглядати як цілеспрямований безперервний процес планування, вимірювання, аналізу, оцінювання, регулювання та контролю продуктивності праці, що дає змогу забезпечити її необхідний рівень для випуску запланованого обсягу конкурентоспроможної продукції. Необхідно розробляти програми управління продуктивністю праці з урахуванням чинників, що впливають на неї, впроваджувати новітні підходи в структуру та процес управління.

Менеджмент продуктивності повинен ґрунтуватись на знанні основних економічних законів, використання яких дасть змогу на рівні країни підтримувати сталий розвиток та зростання ВВП, а на рівні підприємства – отримувати суттєві конкурентні переваги, забезпечувати ресурсозбереження, зростання прибутку та підвищення рентабельності виробництва.

Одним з основоположних показників ефективності будь-якої виробничої або економічної системи є продуктивність праці.

Якщо брати до уваги національну економіку, то базовими характеристиками є валовий внутрішній продукт (масштаб економіки) та ВВП на душу населення (якість економіки). Останній показник фактично є своєрідним відображенням продуктивності праці в тій чи іншій країні, розміру доходу, який у середньому приносить один її мешканець.

Якщо йдеться про продуктивність в окремо взятій галузі, то вона розраховується шляхом ділення одержаної валової доданої вартості на кількість задіяних працівників. Таким чином, саме продуктивність може служити відправною точкою під час розрахунку моделі оптимальної структури економіки, оскільки є сполучною ланкою між обсягами продажів (маркетинг і просування товарів, експортна та торговельна політика, імпортозаміщення, логістика, інноваційні продукти та наукові дослідження), рівнем питомих витрат (матеріаломісткість, енергоємність, транспортні витрати, управлінські технології, стандарти, нові технології), ринком праці (зайнятість, підготовка кадрів, внутрішня

міграція, залучення іноземної робочої сили), фондоозброєністю (модернізація виробництва, організація нових виробництв, трансферт технологій, податкове стимулювання) та необхідними інвестиціями (макроекономічна стабільність, інвестиційний клімат і залучення іноземних інвесторів, грошово-кредитна політика, інструменти підтримки).

Отже, йдеться про те, що якщо знати, до якого рівня продуктивності праці прагнути, то можна з достатньою точністю прорахувати зазначені вище параметри й те, які зусилля знадобляться для їх досягнення.

За сприятливої кон'юнктури ринку на етапі економічного зростання показники використання виробничого потенціалу наближаються до максимальних значень. Погіршення кон'юнктури спричиняє скорочення темпів або масштабів виробництва, знижує ступінь використання виробничих потужностей, прямо

відбивається на показниках продуктивності праці. Однак виробничий потенціал не залежить від поточних кон'юнктурних коливань. З цього випливає важливий висновок: вимірювання рівня технологічного розвитку, виробничого потенціалу на основі використання показників продуктивності праці передбачає певні умови, а саме довготривалі перспективи та позитивний тренд. Проте дослідження останніх років, зокрема фахівців аналітичного центру "The Conference Board", свідчать про те, що світова економіка повільно рухається до кризи продуктивності – кризи, яка чітко висвітлює багато проблем, пов'язаних з отриманням приросту продуктивності за рахунок нових технологій, доступних підприємствам та організаціям. Так, за 2007–2014 рр. зростання ефективності глобального виробництва знизилося приблизно до чверті порівняно з попереднім періодом (1999–2006 рр.) [13], що

Таблиця 1

Приріст і рівень продуктивності праці в країнах БРІКС, США та світі, 2000–2019 рр., %

Країна	2000–2007 рр.	2010–2017 рр.	2017 р.	2018 р.	2019 р. (прогноз)	Відсоток від рівня США, 2019 р.
Китай (офіційні дані)	9,8	7,6	6,7	6,7	6,6	27
Індія	5,4	5,9	5,0	5,9	5,2	15
Росія	5,9	1,4	2,0	1,9	2,9	45
Бразилія	0,9	0,9	1,1	-0,3	0,3	25
США	1,8	1,0	0,7	1,5	1,1	100
Світ	2,9	2,3	2	1,9	2	31

Джерело: сформовано авторами на основі джерела [14]

Таблиця 2

Продуктивність праці та рівні доходів на душу населення деяких країн світу, 2019 р.

№	Країна	ВВП на відпрацьовану годину		Відпрацьовані години		ВВП на працюючу людину		Співвідношення зайнятих та чисельності населення		ВВП на душу населення	
		дол. США	% від рівня США	значення	ефект	дол. США	% від рівня США	значення	ефект	дол. США	% від рівня США
		1	2	3	4	5	6=2+4	7	8	9	10=6+8
1	Люксембург	105,3	138	1,506	-20	158,553	118	75	65	118,623	183
2	Норвегія	90,0	118	1,384	-25	124,570	93	53	9	66,088	102
3	Ірландія	89,4	117	1,772	1	158,401	118	46	-5	73,335	113
4	Данія	84,1	110	1,381	-24	116,119	86	51	6	59,788	92
5	Бельгія	79,4	104	1,586	-10	125,958	94	43	-11	53,725	83
7	США	76,2	100	1,765	0	134,594	100	48	0	64,747	100
8	Франція	75,1	98	1,505	-14	112,997	84	42	-10	47,870	74
10	Німеччина	74,1	97	1,386	-21	102,749	76	54	9	55,110	85
14	Сінгапур	66,1	87	2,330	27	154,079	114	61	32	94,604	146
18	Іспанія	59,1	77	1,686	-3	99,599	74	43	-9	42,348	65
19	Великобританія	58,6	77	1,668	-4	97,750	73	49	1	47,742	74
21	Гонконг	56,4	74	2,148	16	121,019	90	52	7	62,881	97
22	Тайвань	52,1	68	2,085	13	108,738	81	49	2	53,575	83
26	Японія	46,6	61	1,691	-2	78,762	59	55	8	43,445	67
32	Південна Корея	42,7	56	1,980	7	84,494	63	52	5	44,203	68
34	Португалія	40,2	53	1,865	3	74,965	56	49	0	36,372	56
36	Польща	39,4	52	2,023	7	79,760	59	43	-6	34,018	53
38	Греція	38,5	51	2,036	7	78,460	58	40	-9	31,726	49

Примітки: співвідношення зайнятості та населення відображає відношення загальної внутрішньої зайнятості до загальної кількості населення; рівні ВВП виражаються в доларах США 2019 р., що перераховано за паритетами купівельної спроможності (ПКС)

Джерело: сформовано авторами на основі джерела [15, с. 9]

Таблиця 3

**Рейтинг деяких країн світу
за рівнем продуктивності праці, 2019 р.**

Місце у рейтингу	Країна	Виробництво ВВП на одного працівника*
1	Люксембург	199 367
2	Макао, Китай	178 687
3	Бруней Даруссалам	159,118
4	Ірландія	155 654
5	Сінгапур	151 522
11	США	116 384
13	Гонконг, Китай	112404
14	Швейцарія	106 530
19	Франція	96 466
28	Німеччина	90 492
30	Канада	85 726
35	Великобританія	81 370
37	Японія	75 384
40	Корея, Республіка	71 112
48	Литва	66 541
50	Польща	64 487
53	Португалія	61 357
64	Російська Федерація	52 971
72	Болгарія	44 652
88	Білорусь	35 487
92	Монголія	32 955
95	Китай	32,002
96	Куба	31 669
97	Албанія	31 421
111	Перу	23 024
112	Грузія	22 744
115	Індія	21 181
116	Україна	20 496
117	Філіппіни	20,433

* GDP constant 2011 international \$ in PPP

Джерело: сформовано авторами за даними джерела [11]

підтверджують дані динаміки продуктивності праці в останні два десятиліття в деяких країнах світу, наведені в огляді “Productivity Brief”, опублікованому у 2019 р. “The Conference Board” (табл. 1).

Фахівці “The Conference Board” вважають, що якщо до 2025 р. не буде вжито заходів, то зниження продуктивності обмежить здатність компаній зростати та конкурувати, що призведе до скорочення прибутків, поставить під загрозу глобальне економічне зростання й створення робочих місць, а також підірве недавнє зростання світового рівня життя. У довгостроковій перспективі (наступні 10 років) за ступенем того, як пропозиція робочої сили буде сповільнюватися, оскільки бeбi-бумери масово виходять на пенсію, зростання продуктивності робочої сили необхідно підвищити як мінімум на 60% порівняно з останніми 10 роками перед рецесією, щоби підтримати глобальне економічне зростання й досягнутий рівень життя, соціальні стандарти.

Рівень продуктивності праці та рівні доходів на душу населення з урахуванням відпрацьованого робочого часу та використання робочої сили у 2019 р. в деяких країнах світу наведені в табл. 2.

Україна, згідно з рейтингом МОП, за рівнем продуктивності праці перебуває у другій сотні країн світу, посідаючи 116 місце (табл. 3).

У 2019 р. продуктивність праці в Україні була нижчою порівняно не лише з країнами ЄС, але й з більшістю колишніх радянських республік. Найближчими сусідами України у цьому рейтингу є Грузія (112), Гайана (113), Еквадор (114), Філіппіни (117), Нігерія (120), Гватемала (121). Нижче України за рівнем продуктивності праці серед пострадянських країн у 2019 р. були Молдова (119), Узбекистан (134), Таджикистан (139), Киргизстан (153) [11].

Якщо у 1991 р. продуктивність праці в Україні та Польщі була приблизно на одному рівні, становлячи 21 тис. і 25 тис. дол. в еквіваленті ПКС [16], то сьогодні в Польщі вона втричі вище. Схожі з польською динамікою тенденції протягом того ж періоду демонстрували азіатські «тигри» й «дракони». За цей період приріст продуктивності праці в Малайзії (55) склав 1,7 рази, в Таїланді (98) – 2 рази, в Південній Кореї (40) – 2,2 рази, а в Китаї (95) – 6,8 рази. Якщо у 1991 році продуктивність праці в Китаї була на 83% менше українського показника, то зараз продуктивність праці в Китаї вже на 20% вище.

Оскільки євроінтеграція є головним зовнішньополітичним пріоритетом України, порівнюємо рівень продуктивності праці в Україні з проблемними економіками Європейського Союзу (групою PIGS). Так, у Португалії (53) продуктивність праці вище за українську в 3 рази, у Греції (42) – в 3,4, в Іспанії (32) – в 4,1, а в Ірландії (4) – в 7,6 разів. До того ж ці країни, за винятком Греції, демонструють довгострокові тенденції приросту рівня продуктивності.

Продуктивність праці в Україні, як засвідчують розрахунки Мінекономрозвитку, досі залишається низькою (рис. 1), що негативно позначається на конкурентоспроможності вітчизняних підприємств не тільки на зарубіжних ринках, але й на внутрішньому.

Одночасно в Україні відбувається скорочення населення й, відповідно, робочих ресурсів (рис. 2). За даними Світового банку, країна посідає 12 місце у

світі за темпами скорочення населення, внаслідок чого зростає навантаження на працездатне населення з боку людей на утриманні. Якщо зараз на 10 працюючих в Україні припадає 11 пенсіонерів [2], то, за прогнозами Міжнародної організації праці, у 2024 р. (порівняно з 2019 р.) навантаження на працездатне населення з боку людей на утриманні зросте на 6% [7]. ООН прогнозує зменшення чисельності населення України до 2050 р. на 28%, водночас частка осіб віком 60 років і старше зросте до 32% [18]. Співвідношення чисельності населення пенсійного та працездатного віку зросте майже вдвічі.

Старіння населення супроводжується скороченням безробіття й, відповідно, знижує конкуренцію на ринку праці, що уповільнює зростання продуктивності праці в країні. Оскільки робочі місця, що звільняються в результаті демографічної кризи, займають далеко не кращі фахівці, у яких не було б шансів отримати це місце за інших обставин, які впевнені в тому, що можна не турбуватися про збереження свого робочого місця, адже замінити їх ніким, це може негативно вплинути на результати їх праці та призвести до відмови від підвищення свого професійного рівня, отже, продуктивності їх праці.

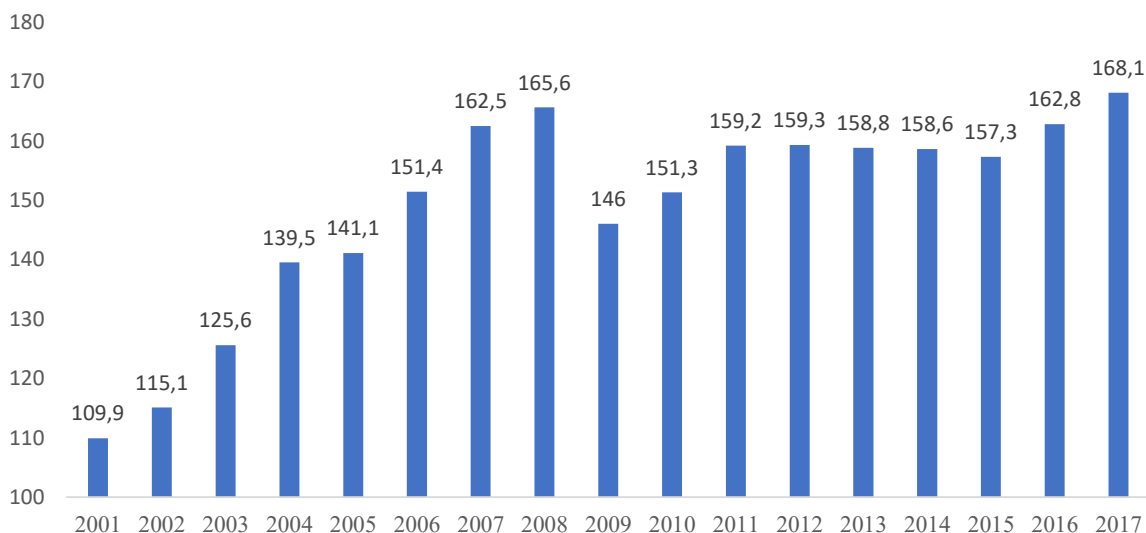

Рис. 1. Індеси продуктивності праці зайнятих в Україні, 2001–2017 рр. (% до 2000 р.)

Джерело: сформовано авторами за даними джерела [8, с. 3]

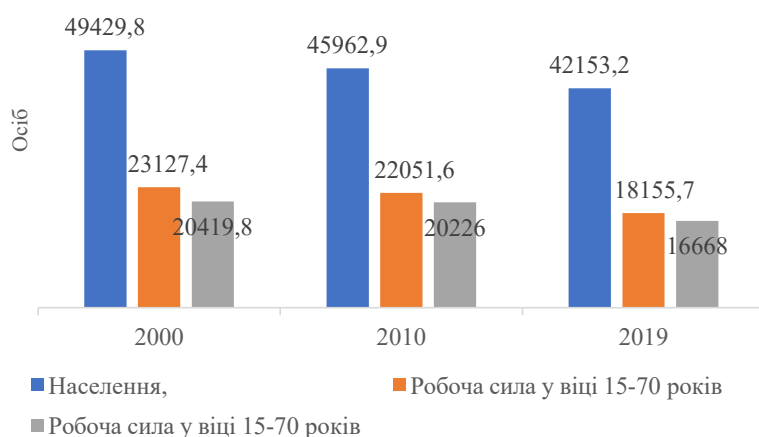

Рис. 2. Динаміка чисельності населення та робочої сили в Україні, 2000–2019 рр.

Примітки: робоча сила до 2019 р. – економічно активне населення; 2019 р. – без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя

Джерело: сформовано авторами за даними джерела [10]

Більш того, Україна втрачає в якості своєї конкурентної переваги за кількістю робочої сили. Так, загальна чисельність працюючих у країні за 1991–2019 рр. скоротилася більше ніж на 65%, а саме з 25,5 млн. до 16,7 млн. осіб. Водночас у країнах з порівняним населенням за ті ж роки стався суттєвий приріст робочої сили, зокрема в Південній Кореї – на 33%, в Іспанії – на 46%, а в ПАР – на 64%. Це відбувалося за рахунок поєднання трьох чинників, таких як збільшення народжуваності, приплив мігрантів і скорочення кількості утриманців з огляду на підвищення пенсійного віку.

Суттєвий вплив не тільки на чисельність та якість робочих ресурсів, але й на рівень продуктивності праці всередині країні здійснює трудова міграція. За даними Світового банку (2018 р.), Україна входить у десятку країн світу, які отримують найбільше грошових переказів від мігрантів [12, с. 2]. Загальна кількість українців, які проживають в інших країнах, станом на 2019 р. складає більше 5 млн. осіб. Відповідні дані були опу-

бліковані у щорічному звіті Департаменту з економічних і соціальних питань ООН [17]. В Україні немає єдиної системи збору даних щодо трудової міграції, а з 2015 р. у Держслужбі статистики не ведуть облік науковців-емігрантів [4].

Українська трудова міграція може бути охарактеризована як «відплив умів» (brain drain). Щорічні обсяги інтелектуальної еміграції з України за останній період дослідники оцінюють таким чином: емігрує 94–95 тис. фахівців, з них 5–5,5 тис. складають науковці, а це приблизно кожний 25 фахівець. «Відплив умів» з України за кордон посилює негативний вплив тим, що 41% українських трудових мігрантів у 2015–2018 рр. молодші за 35 років та є найбільш освіченими, діловими людьми [6, с. 18]. Найбільш поширеними сферами, які залишають фахівці-емігранти, є сфери інформаційних технологій, науки, медицини. Згідно з опитуваннями, їх більшість

планує повернутись, проте на практиці найчастіше виходить навпаки.

Оскільки в осяжній перспективі ринки праці східноєвропейських країн будуть потребувати додаткової робочої сили, то вірогідним залишається збереження високого попиту на українських працівників, тому виїзд за кордон найбільш працездатної та високоосвіченої робочої сили у тривалій перспективі стримуватиме потенціал для економічного зростання в Україні, знижуватиме його якість і, відповідно, уповільнюватиме приріст зростання продуктивності праці. Крім того, потрібно враховувати, що обов'язкове стухання процесів трудової еміграції з України через кілька років і зміна статусу частини українських заробітчан за кордоном опосередковано зменшуватимуть чисельність постійного населення в країні [1].

Крім того, активізація трудової міграції з України у 2016–2019 рр. була одним із чинників підвищення заробітної плати й, відповідно, збільшення собівар-

тості та зростання цін. Зростання заробітної плати, яке не забезпечене випереджаючим зростанням продуктивності праці, призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників, що уповільнює економічне зростання.

Демографічні чинники, що впливають безпосередньо на продуктивність праці, включають також фактор здоров'я. Західні фахівці на практиці визначають стан здоров'я людей як механізм, що впливає на результативність діяльності компаній. Проте економічне оцінювання здоров'я людей можна здійснювати на різних рівнях. Так, на макрорівні можна говорити про недовиробництво ВВП внаслідок скорочення тривалості трудового життя. На рівні підприємства зазвичай йдеться про втрати робочого часу через травми та хвороби, додаткові витрати, пов'язані з виплатою лікарняних, витрати, пов'язані з пошуком заміни працівника, який захворів, що, зрештою, відображається на економічних результатах діяльності організації.

Як індикатор здоров'я населення слід розглядати його смертність, яка значною мірою впливає на загальну демографічну ситуацію в Україні, зокрема збільшується смертність населення у працездатному віці.

Таким чином, демографічний чинник є одним із визначальних для забезпечення сталого розвитку держави, адже від показників демографічного розвитку залежать розвиток трудового потенціалу, продуктивності праці, рівень доходів населення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, відзначаємо, що дослідження закономірностей взаємодії демографічних процесів і продуктивності праці працюючих дає змогу говорити про високу залежність між ними та необхідність враховувати демографічні чинники в управлінні продуктивністю праці. На продуктивність праці істотно впливають такі демографічні чинники, як

скорочення населення, його старіння, трудова міграція. Загалом вплив цих чинників негативно позначається на продуктивності праці.

Управління продуктивністю праці на національному рівні передбачає ефективну організацію всіх її елементів та чинників, що, зрештою, приводить до зростання продуктивності праці, підвищення економічного рівня країни та забезпечення гідного рівня життя її громадян. Країна з низьким рівнем продуктивності праці поступається в конкурентній боротьбі на зовнішніх ринках і менше захищена від економічних криз. Оскільки низька продуктивність праці збільшує витрати виробництва й стримує нарощування його обсягів, це приводить до прискорення інфляції у країні та менших темпів зростання реального ВВП.

Спад продуктивності, який був допущений в Україні у 90-х рр. XX ст., мав стати поштовхом до вжиття відповідних заходів щодо виправлення ситуації і входити в число пріоритетів державної політики. Проте в Україні досі не розроблено чітких рекомендацій з питань управління продуктивністю праці та створення сприятливих умов для її підвищення, зупинення демографічної кризи. Проблема ускладнюється тим, що в нашій державі не ведеться статистика щодо реальної кількості українських трудових емігрантів. Відсутність реальних даних унеможливає ефективне регулювання міграційних процесів в Україні, отже, розроблення ефективних програм управління продуктивністю праці. Проте радикально змінити ситуацію на краще зі вжиттям лише урядових заходів неможливо. Вітчизняні підприємства мають значний потенціал зростання за умови створення системи управління персоналом, інтегрованої в систему управління продуктивністю праці на основі кращих кадрових технологій та передового досвіду вітчизняних і зарубіжних компаній.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т.В. Про зовнішньоекономічні ризики для України та їх фіскальні акселератори. *Дзеркало тижня*. 2018. № 49. С. 9.
2. Виступ Голови НБУ на Щорічній дослідницькій конференції Національного банку України та Національного банку Польщі «Ринок праці та монетарна політика». *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-nbu-na-schorichniy-doslidnitskiy-konferentsiyi-natsionalnogo-banku-ukrayini-ta-natsionalnogo-banku-polschi-rinok-pratsi-ta-monetarna-politika> (дата звернення: 20.08.2020).
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник. Київ : Знання, 2004. 535 с.
4. Зануда А.М. Робсила чи рабсила: як впливає на економіку України трудова міграція. *ВВС Україна*. 26 березня 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101> (дата звернення: 10.09.2020).
5. Костенко О.Т. Сутність та соціально-економічне значення підвищення продуктивності праці в сучасних умовах. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2013. Вип. 28(1). С. 297–304. URL: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2013_28/zb28_38.pdf (дата звернення: 16.08.2020).
6. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2(33). С. 11–26. URL: <http://dse.org.ua/archive/33/1.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).
7. Проблеми ринку праці – низька продуктивність та трудова міграція. *Всеукраїнська Асоціація компаній з міжнародного працевлаштування*. URL: <https://ampua.org/novynu/problemi-rinku-praci-nizka-produkti> (дата звернення: 26.08.2020).
8. Продуктивність праці та продуктивність капіталу / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2018. 12 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d5f5b5a2-7689-488d-afab-6420bb349679&title=Produktivni%20stPratsiTaProduktivnistKapitalu> (дата звернення: 08.09.2020).
9. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. Москва : Прогресс, 1989. 528 с.
10. Статистика населення України. *Державна служба статистики України*. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/ukrcensus/dialog/statfile1_c_files/main.htm?0 (дата звернення: 04.09.2020).
11. Labour productivity. ILOSTAT. URL: <https://ilostat ilo.org/topics/labour-productivity> (дата звернення: 08.09.2020).
12. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook. Migration and Remittances Team Social Protection and Jobs World Bank. April 2019. 42 p. URL: <https://www.knomad.org/sites/default/files/2019-04/Migrationand%20developmentbrief31.pdf> (дата звернення: 08.09.2020).
13. Prioritizing Productivity to Drive Growth Competitiveness and Profitability. *The Conference Board*. URL: <https://conference-board.org/topics/productivity-competitiveness> (дата звернення: 18.09.2020).

14. The Conference Board Productivity Brief 2019. URL: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase> (дата звернення: 18.09.2020).
15. The Conference Board Total Economy Database™ Summary Tables (July 2020). 23 p. URL: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase> (дата звернення: 18.09.2020).
16. UNECE Statistical Database. UNECE. URL: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__10-CountryOverviews__01-Figures/ZZZ_en_CoSummary_r.px (дата звернення: 16.09.2020).
17. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Population Division. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jun/international_migration_2019_report_june20.pdf (дата звернення: 18.09.2020).
18. World Population Prospects 2017. United Nations Population Division. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population> (дата звернення: 12.09.2020).

References:

1. Bohdan T.V. (2018) Pro zovnishnoekonomichni ryzyky dlya Ukrainy ta yikh fiskalni akseleratory [On foreign economic risks for Ukraine and their fiscal accelerators]. *Dzerkalo tyzhnya*, no. 49, p. 9.
2. NBU (2020) Vystup Holovy NBU na Shchorichniy doslidnytskiy konferentsiyi Natsionalnoho banku Ukrainy ta Natsionalnoho banku Polshchi “Rynok pratsi ta monetarna polityka” [Speech of the NBU Chairman at the Annual Research Conference of the National Bank of Ukraine and the National Bank of Poland “Labor Market and Monetary Policy”]. Available at: <https://bank.gov.ua/en/news/all/vistup-golovi-nbu-na-schorichniy-doslidnytskiy-konferentsiyi-natsionalnoho-banku-ukrayini-ta-natsionalnoho-banku-polshchi-rinok-pratsi-ta-monetarna-politika> (accessed 20 August 2020).
3. Hrishnova O.A. (2004) Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny [Labor economics and socio-labor relations]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)
4. Zanuda A.M. (2018) Robsyla chy rabsyla: yak vplyvaye na ekonomiku Ukrainy trudova mihratsiya [Robsil or Rabsil: how does labor migration affect the economy of Ukraine]. *BBC Ukraine*, 26 March. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101> (accessed 10 September 2020).
5. Kostenko O.T. (2013) Sutnist ta sotsialno-ekonomichne znachennya pidvyschennya produktyvnosti pratsi v suchasnykh umovakh [The essence and socio-economic significance of increasing labor productivity in modern conditions]. *Teoretychni ta prykladni pytan-nya ekonomiky* [Theoretical and applied issues of economics], vol. 28(1), pp. 297–304. Available at: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2013_28/zb28_38.pdf (accessed 16 August 2020).
6. Libanova E.M. (2018) Zovnishni trudovi mihratsiyi ukraintziv: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. *Demography and social economy*, no. 2(33), pp. 11–26. Available at: <http://dse.org.ua/arhive/33/1.pdf> (accessed 20 August 2020).
7. All-Ukrainian Association of International Employment Companies (2020) *Problemy rynku pratsi – nyzka produktyvnost ta trudova mihratsiya* [Problems of the labor market – low productivity and labor migration]. Available at: <https://ampua.org/novyny/problemi-rynku-praci-nizka-produkti> (accessed 26 August 2020).
8. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2018) *Produktyvnost pratsi ta produktyvnost kapitalu* [Labor productivity and capital productivity]. Kyiv. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d5f5b5a2-7689-488d-afab-6420bb349679&title=ProduktivnistPratsiTaProduktivnistKapitalu> (accessed 8 September 2020).
9. Sink D.S. (1989) *Upravleniye proizvoditelnostyu: planirovaniye, izmereniye i otsenka, kontrol i povysheniye* [Performance Management: Planning, Measurement and Evaluation, Control and Improvement]. Moscow: Progress. (in Russian)
10. State Statistics Service of Ukraine (2020) *Statystyka naselennya Ukrainy* [Statistics of the population of Ukraine]. Available at: http://database.ukrcensus.gov.ua/ukrcensus/dialog/statfile1_c_files/main.htm?0 (accessed 4 September 2020).
11. ILOSTAT (2019) *Labour productivity*. Available at: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity> (accessed 8 September 2020).
12. Migration and Remittances Team Social Protection and Jobs World Bank (2019) *Migration and Remittances : Recent Developments and Outlook*. Available at: <https://www.knomad.org/sites/default/files/2019-04/Migrationanddevelopmentbrief31.pdf> (accessed 9 September 2020).
13. The Conference Board (2015) *Prioritizing Productivity to Drive Growth Competitiveness and Profitability*. Available at: <https://conference-board.org/topics/productivity-competitiveness> (accessed 18 September 2020).
14. The Conference Board (2019) *Productivity Brief*. Available at: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase> (accessed 18 September 2020).
15. The Conference Board (2020) *Total Economy Database™ Summary Tables*. Available at: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase> (accessed 18 September 2020).
16. UNECE (2015) *Statistical Database*. Available at: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__10-CountryOverviews__01-Figures/ZZZ_en_CoSummary_r.px (accessed 16 September 2020).
17. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2020) *Population Division*. Available at: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jun/international_migration_2019_report_june20.pdf (accessed 18 September 2020).
18. United Nations Population Division (2017) *World Population Prospects*. Available at: <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population> (accessed 12 September 2020).